

aristeia (ἀριστεία) a vojenská čest
(*timé*), *andreia* (ἀνδρεία)

aristeia, ἀριστεία

- neobyčejně statečné chování v bitvě,
- hrdinství,
- hrdinské činy,
- mimořádný důkaz odvahy
- určující hodnota válečníka
- *ἀριστεία πρόμαχος*
- bezpomocné dobrodružství epického hrdiny (Jaeger, 1973)

aristeion, ἀριστεῖον

- hrdinství i pocta,
- odměna,
- vítězná cena za největší odvahu v bitvě
- předstupeň titulů

Ἄριστεῖον/ -ιά

- reflektovala vojenskou hodnotu bojovníka

ἵππεύς

- jednotlivé střety *promachos, πρόμαχος*
 - osobní převaha měřená soubojem a neohrožeností
- pro *aristeia* hipp. – důležitost:
 - *menos, μένος*
 - zuřivost inspirovaná bohem
 - *lyssa, λύσσα*
 - hněvivé bojové vytržení
 - *thymos, θυμός*
 - vášeň, touha, hlavní ctnost ἵππεύς
 - *eris, ἔρις*
 - touha porazit protivníka

ὀπλίτης

- **proměna bojového systému** i *aristeia* ---- nová taktika, nový výcvik
- nevhodnost osobního souboje (jako *héroi* či *ἵππεύς*)
- **nutnost** „*umět odolat pokušení čistě individuálního hrdinství. Bojuje bok po boku, je cvičen, aby uměl udržet jednotnou řadu, pochodovat ve formaci, vrhnout se proti nepříteli vyrovnaným krokem, ani uprostřed vřavy nesmí opustit své místo*“ (Vernant 1995: 45).
- důležitost ***sófrsyné***, *σωφροσύνη* (sebeovládání, uměřenost, poslušnost)
 - nová válečnická ctností brzdící instinktivní hnutí
 - nahradila *thymos*, *θυμός*
- *Eris*, *Ἔρις* se podřizovala ***filia***, ***φιλιᾶ*** (duchu společenství)

V chápání ἀριστεῖᾱ můžeme horizontálně sledovat dvě roviny:

- ἀριστεῖᾱ související s jezdeckou aristokracií (ἵππεύς)
- ἀριστεῖᾱ související s těžkooděnci (ὀπλίτης)

Hodnoty ἀριστεῖον/ -ῖᾱ můžeme ovšem chápat i ve vertikální rovině:

- ἀριστεῖᾱ
 - již se měřila hodnota válečníka založená na konkrétním způsobu boje a podle této nutnosti
- ἀριστεῖον
 - chápaná jako cena/ titul pro nejlepšího bojovníka
 - časté rokování po bitvě

Illias

• = katalog hrdinů s *aristeia*

- Diomédés – ukázka 1
- Agamemnón – ukázka 2
- Achilleus
- Aiás (tzv. velký Aiás)
- ...

zisk titulu *ἀριστεῖον* – příklady

„bojovníci od Marathónu“

THERMOPYLY

- Dienekes
- Aristodémos X Eurytos

Hdt.

„Dva muži z oněch tří set, Eurytos a Aristodémos, byli Leonidou z tábora propuštěni a leželi ve vsi Alfenoí, protože měli velmi nemocné oči. Měli možnost se dohodnout a společně se zachránit do Sparty, nebo kdyby se nechtěli vrátit, spolu s ostatními zemřít. Nemohli se však shodnout a jejich mínění se rozcházela, a tak když se Eurytos dověděl, že Peršané Řeky obešli, požádal o zbroj, oblékl ji a přikázal svému heilótovi, aby ho vedl do bitvy. Heilót ho tam dovedl a utekl, on pak se vrhl doprostřed boje a padl. Aristodémos však prý ztratil odvahu a zůstal. Kdyby byl Aristodémos sám nemocen a vrátil se do Sparty, nebo kdyby se vrátili oba společně, pak by jim Spartané nejspíše nic nevyčítali. Když však jeden z nich zahynul a druhý, ač byl ve stejném postavení, zemřít nechtěl, nutně musel proti Aristodémovi propuknout veliký hněv.“

ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ

ΤΟΝΔΕ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΕΩΝΙΔΑ
ΣΥΝ ΤΩ ΗΡΩΩ ΤΟΥΤΩ
Ο ΕΚ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΟΣ
ΠΑΝΟΣ Σ. ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΟΣ
ΤΗ ΣΠΑΡΤΗ ΑΝΕΘΗΚΕΝ
1968

atimia (bezectnost) – Sparta

- největší opovržení, hanba, potupa
- nikdo s ním nepromluvil
- název zběh, třasořitka
- vous na jedné polovině tváře
- plášť s barevnými záplatami
- ztráta ženy a manželů dcer
- uvolňování místa i mladším
- zmlácení od kohokoli
- ostuda pro ostatní sedět u stolu, zápasit, hrát míčové hry
- nesměli zastávat úřad
- **X** ostatní Řecko

Salamína

- **Eurybiadés**
 - odměna za statečnost
- **Themistoklés**
 - cena za moudrost
 - olivový věnec + nejkrásnější vůz
 - OH 476 BC

Plataje

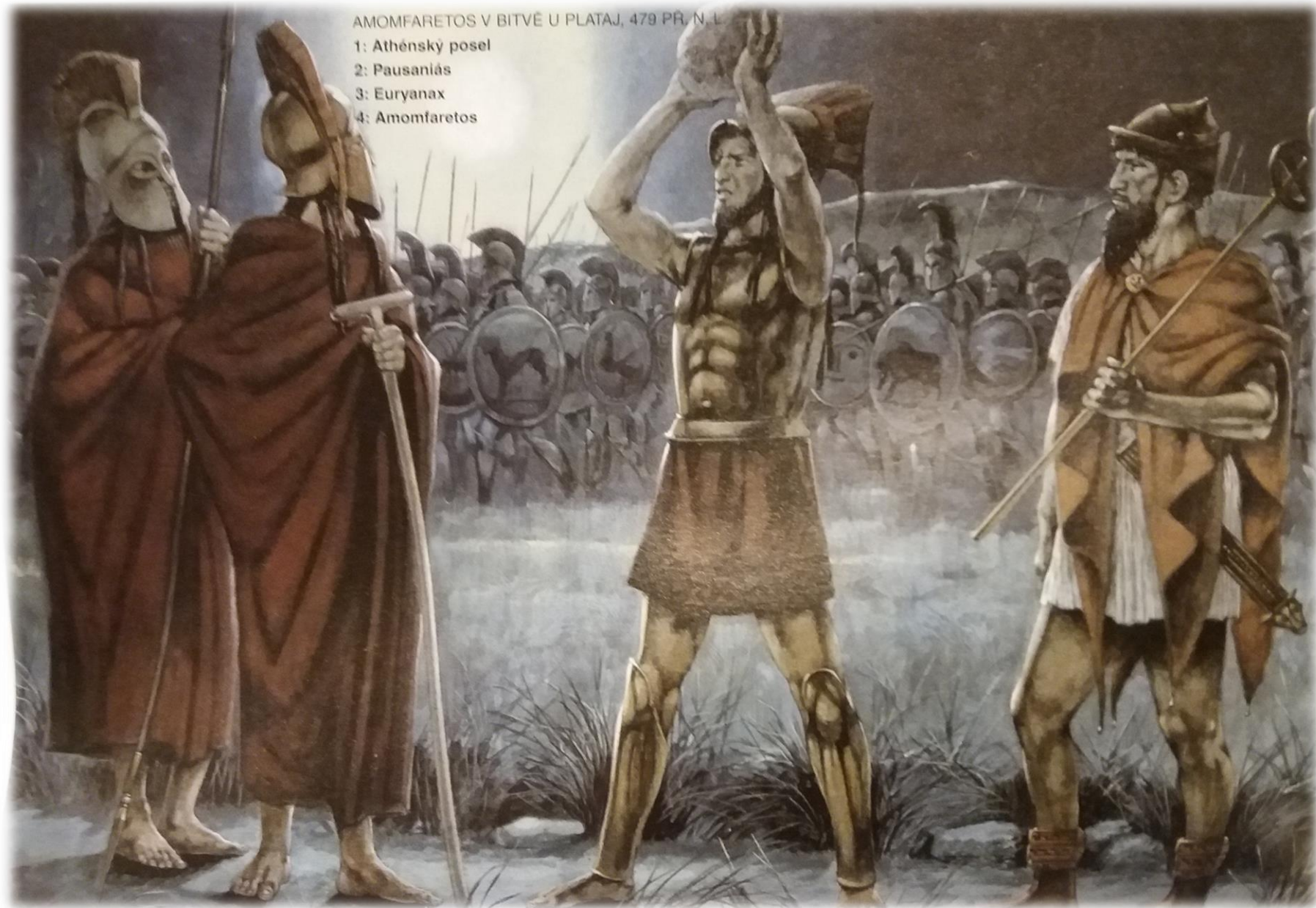
- moment proměny válečné a společenské psychologie řeckých bojovníků

- Amomfarétos
- Poseidónios
- Filokyónos
- Sófanos z Athén

- Aristodémos
 - vynikal, ale nedostal cenu za statečnost, jelikož „zjevně vyhledával smrt, zuřivě vybíhal ze šiku a vykonal veliké činy“ (Hérodotos) – **aristeia**
 - jeho boj naplňoval **μένος** a **λύσσα**
 - nadržel se morální disciplíny **σωφροσύνη**

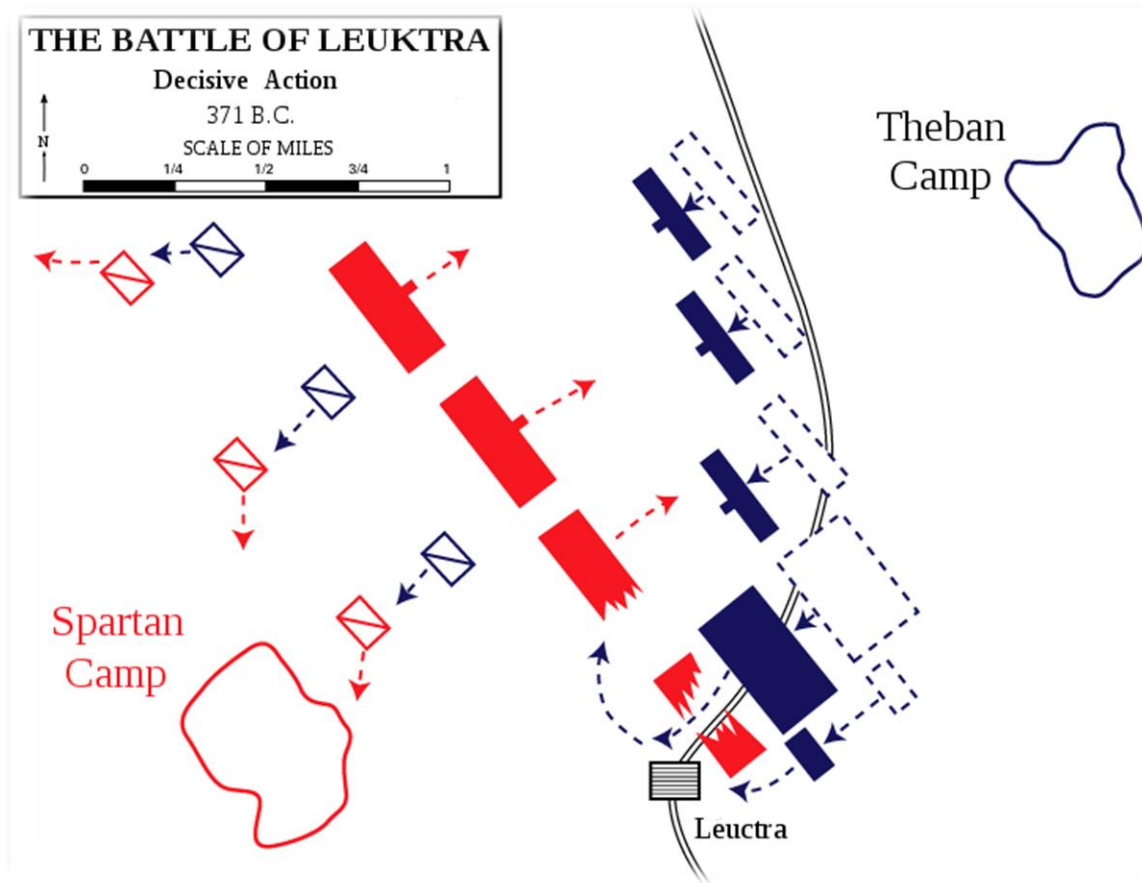
Amomfarétos Plataje

- Amomfarétos
- ✘
- Pausaniás, Euryanax
- ✘
- šlo o taktický manévr, v němž A. s oddílem z Pitany musel setrvat do odvolání a padnout (?)
- ---- po chybě Athéňanů bylo nutné Peršany zdržet a zachránit spartsko-tegejské vojsko; kamenem pak Am. hlasoval, že jako on i ostatní Sparťané zna místě
- Arymnéstos ze Sparty
 - zabil Mardonía

Bitva u Leukter, 371 BC

- padlo 400 Spartánů i Kleombrotos
- největší *aristeia* – **Kleónymos**
 - v bitvě před králem 3x padl pod přívalem ran a 3x se postavil a znovu bojoval
 - nakonec také padl

Pád spartské hegemonie – útok na Spartu (*ARISTEIA*)

- **Isadas**

- *„Foibidův syn Isadas poskytl nejen svým spoluobčanům, ale myslím i nepřátelům krásnou a obdivuhodnou podívanou. Vynikal tělesnou krásou i silou, byl ve věku, kdy chlapci dospívají v muže (18 či 19 let) a jsou v nejlepším rozkvětu. Právě si natíral tělo olejem, a tak vyběhl z otcova domu bez šatu i bez ochranné zbroje, v jedné ruce držel oštěp, v druhé meč a hnál se středem bojujících, vrhl se mezi nepřátele, a koho potkal, toho zasáhl a zabil. Sám nebyl nikým zraněn, buď že ho pro jeho statečnost chránil bůh, nebo připadal nepřátelům jako nějaká vyšší a mocnější, nadlidská bytost“ (Plut., Ages.)*
- věnec a pokuta

- **x**

- **Archidámos**

- *„který znamenitě bojoval, vyzbrojen silou duševní i tělesnou hbitostí, rychle přebíhal úzkými uličkami města na místa, kde zuřila nejprudší bitva, a všude se svým malým oddílem odrážel nepřátele“ (Plut., Ages.)*
- bojoval s oddílem dle *aristia* tehdejší *promachoi*

bitva u Mantineie, 362 BC

- padl Epameinóndas
 - Spartán **Antikratés**
 - s potomky ve Sp. poté nazývání **Machairióny**
 - podle meče *machaira*, kterým zabil Ep.
 - tento zde získal **aristeia** a mnoho jiných poct a vyznamenání
 - jeho rod byl též zproštěn daní

Makedonská *aristeia*

- *Promachoi* byli často ti nejlepší (*aristoi* --- měli *aristeiu*)
 - např. při obléhání Halikarnássu byli *promachoi* ti nejlepší nebo ti nejstatečnější
 - vyznamenání některých veteránů
 - Curtius Rufus (8.1.36) zmiňuje např. veterána jménem Atarrhias, když 6 let po tomto obléhání promlouvá Kleitos Černý na jednom pijáckém večírku:

„Vyjadřujete se pohrdlivě o Filipových mužích, ale zapomínáte na to, že kdyby Atarrhias nepřiměl mladší spolubojovníky vrátit se zpět do řady, stále bychom se zdržovali kolem Halikarnássu.“

- Ariános zmiňuje v souvislosti s obléháním Halikarnássu téhož Atarrhia a Hellanika
 - 331 BC v Sitakeně u Babylónu v rámci udělování poct povýšení k velení nad chiliarchy a pentakosiarchy
- výběr velitelů na základě osobní statečnosti a hrdinských činů byla pravděpodobně běžná událost mezi *hypaspisty*
 - běžní i královští *hypaspisté*
 - Peukestas z královských *hypaspistů* byl, poté co AV zachránil život v Indii v mallijském městě, jmenován vyjímečným osmým *somatofylax*
 - brzy nato byl ale jmenován satrapou Persie

andreia (ἀνδρείᾱ)

- *ἀνδρείᾱ, ἀνδρηίη*; odvozeno z pojmu *ἀνδρός*, muž
- statečnost, udatnost, mužná síla
- projevuje se ve stavech smělosti (*tharros*) a strachu (*φόβος*)
- „Kdo se z rozvahy pro ušlechtilé (*dia to kalon*) pouští do nebezpečí a je přitom neohromený (*afobos*), ten teprve je statečný a toho se týká statečnost“ (Aristotelés).
- Sokrates se domníval, že statečnost je přirozeně u každého jiná avšak učením a cvičením lze zvětšit
 - jako je od přírody tělo jednoho silnější než tělo druhého, je duše jednoho od přírody odolnější než duše druhého
- podle Aristotela je statečnost „*středností co do bázně a smělosti*“
 - bázeň je očekáváním zla a něčeho zlého (nemoc, hanba, smrt, opuštění, chudoba, porážka, ...), kdo v ní překračuje míru, je zbabělý

- testem mužnosti v Řecku byl **lov**
- Agamemnón řekl: *„O kom bych zjistil, že straní se bitvy a hodlá lelkovat u křivých lodí, ach, tomu pak nebude potom snadné uniknout psům a uniknout pařátům dravců“* (Homér).
- skutečný muž v boji se více bojí hanby než smrti.
- útěk byl občany pokládán za ošklivost (Aristotelés)

Tyrtaios

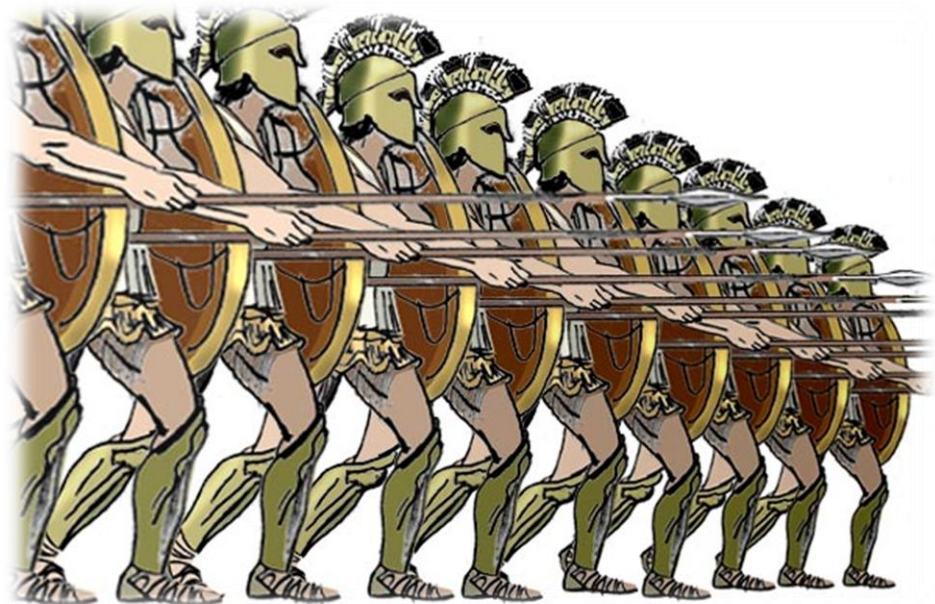
*Neboť zdatným se stát nemůže ve válce muž,
jestliže odvahy nemá se na krev a vraždění dívat,
poblíže nepřátel stát se zbraní vztaženou vpřed.
Toť jest nejvyšší ctnost, toť nejlepší pro lidi cena:
toho-li dosáhne hoch, nejvyšší ozdobu má.*

*Vzejdeť vespolek sláva jak obci, tak národu všemu,
jestli si do prvních řad stoupne a vytrvá muž
pevně a nepomyslí ni na chvíli na mrzký útěk,
v oběť jsa ochoten dát duši svou smělou i krev,
plní-li odvahou druha, jenž stojí po jeho boku:
věru je takový muž pro válku zdatný a boj.
Zuřivý nepřátel šik on rázem na útěk zvrací,
bitevní vlny proud rychle on zarazit zná!*

Důležitost pro Makedonce

- Př. měření odvahy v Sittakeně v roce 330 BC
 - Antigenes, velitel argyraspidů, skončil druhý
 - 9 důstojníků zde jmenovaných patřilo mezi *hypaspisty*

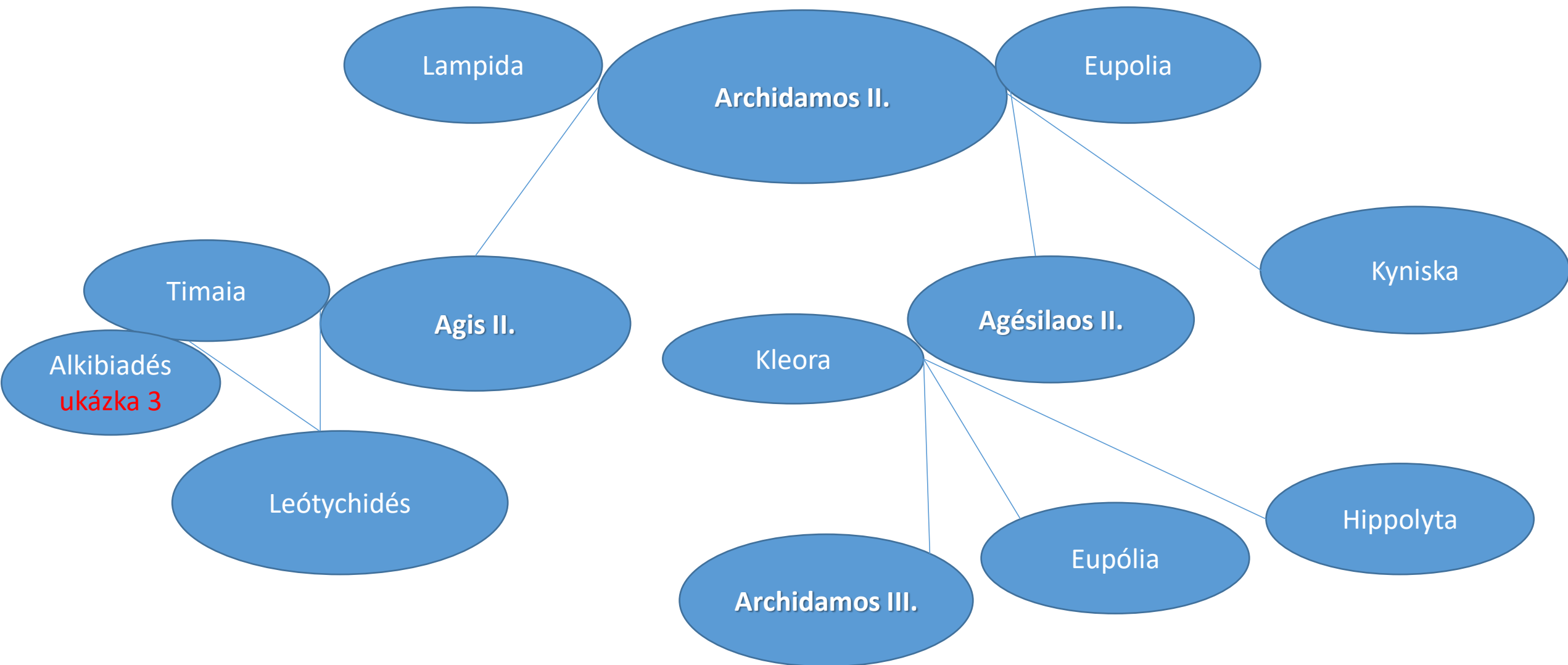

Timé

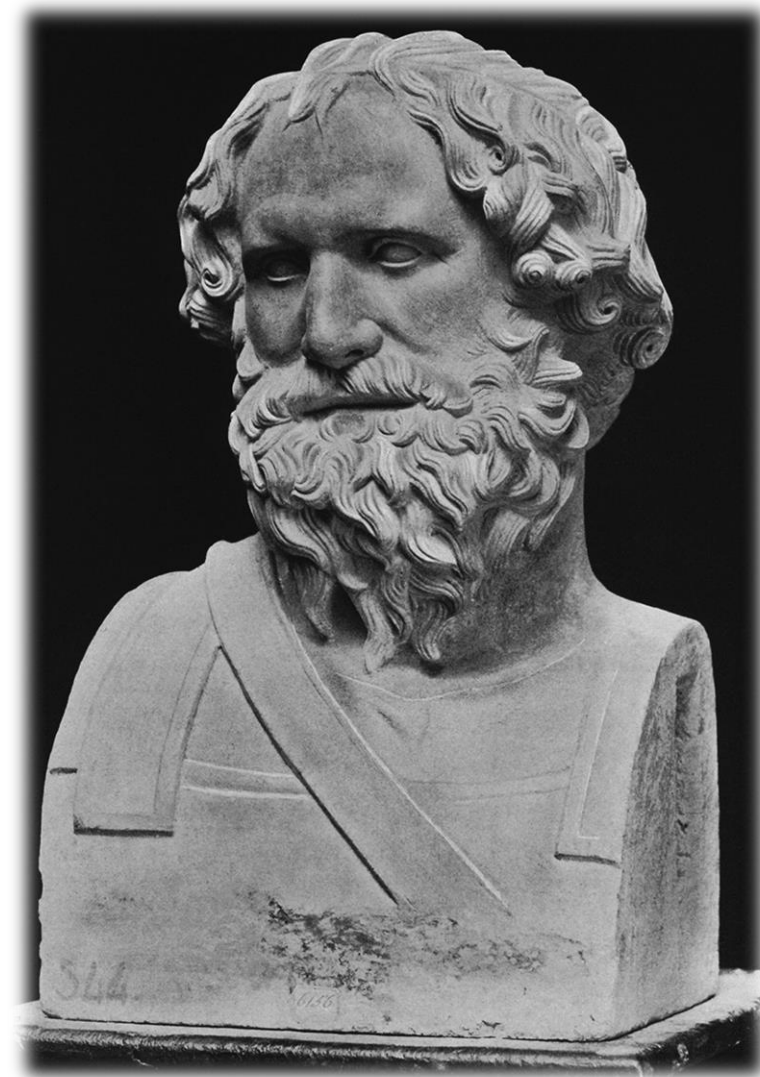
- **čest** x hanba (*aidos*)
 - snaha vyniknout
- antagonistické – marnivost, falešná skromnost
- x **hybris**, zpupnost – u Leukter podlehl **Pelopidés** (trest)
 - patří sem i postarání se o padlé v bitvě
 - v bitvě – **P křídlo**
- **dar** – vřazení pod sebe (viz *ἄθλα ἐπί Πάτροκλωι*)

příklad *aristeia*, *andreia*: **AGÉSILOS II.**

Agésilaos II. – mládí

- prošel *agogé*
- oblíbenec **Lýsandra** (pro jeho čest)
- **mládí**
 - ctižádostivost, snaha být nejlepší a první
 - nedočkavost, dravost
 - ovlivnitelný dobrým slovem
 - zranění nohy

Spor o nástupnictví

- **Agésilaos**

- podpora od Lýsandra a mnoha Spartaňů (byl oblíbený pro své přednosti, prošel stejnou výchovou)

- **Leótychidés**

- podpora od věštce Diopeitha ... tvrdil, že by se králem neměl stát chromý a přečetl svou věštbu:

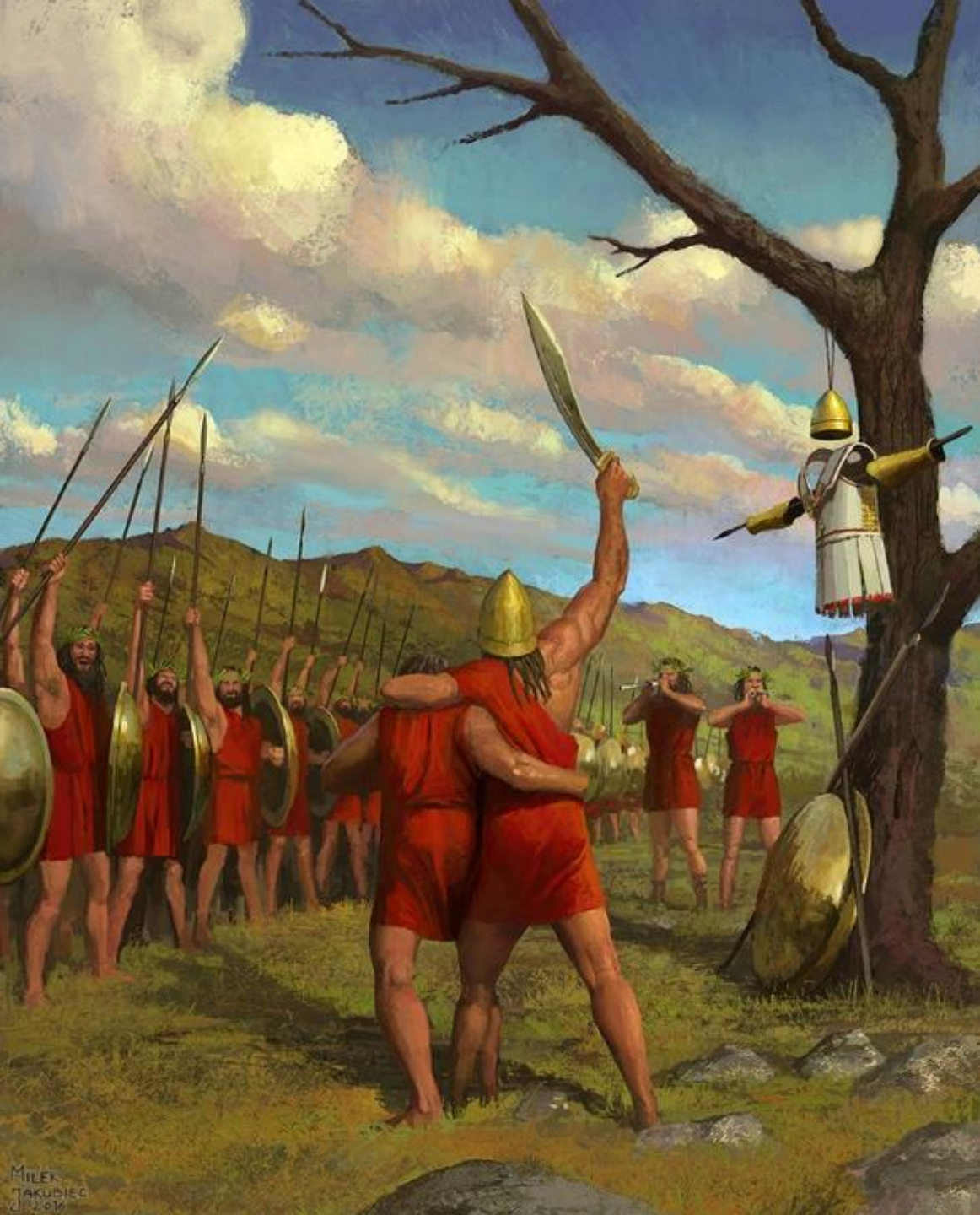
*„Dej si jen pozor, Sparto, ač hrdá jsi, aby snad z tebe,
ačkoli zpříma stojíš, pak nevzešla kulhavá vláda;
jinak, aniž to tušíš, tě nadlouho zavalí strasti,
rovněž i válečný vražedný příboj, v němž všechno se topí.“*

- **Lýsandros** ale vše obrátil

- ---- **králem** se stal **Agésilaos**

Agésilaos II. – osobnost

- **kulhavost** – sám vtipkoval, nikdy se na to nevymlouval
- malý a nenápadný
- miloval **legraci** (i sám ze sebe), nedával zdát podrážděnost a mrzutost
- nesnášel **výtky** – raději podstoupil všemožnou námahu
 - raději dostal pochvalu než peníze
- **prokazování poct eforům i gerontům** (velká rivalita s královským úřadem), plnil jejich prosby, noví členové gerusie (dobytče + plášť)
- **přátelům** pomáhal i když chybovali (žádná pomoc příteli není závadná)
 - při rozdělování kořisti v Asii jim dával vše téměř zadarmo, tak chtěl být každý jeho přítelem
- k **nepřátelům** se choval čestně, když jednali dobře dokázal je ocenit, v neštěstí jim pomoci
 - na svou stranu si tak získával všechny – druhého krále Agésipola i své protivníky
 - eforové dostali strach a uložili mu **velkou pokutu** s důvodem, že lidé patří státu, ne jemu, nemá si je tedy přivlastňovat

zakázal zobrazovat jeho podobu

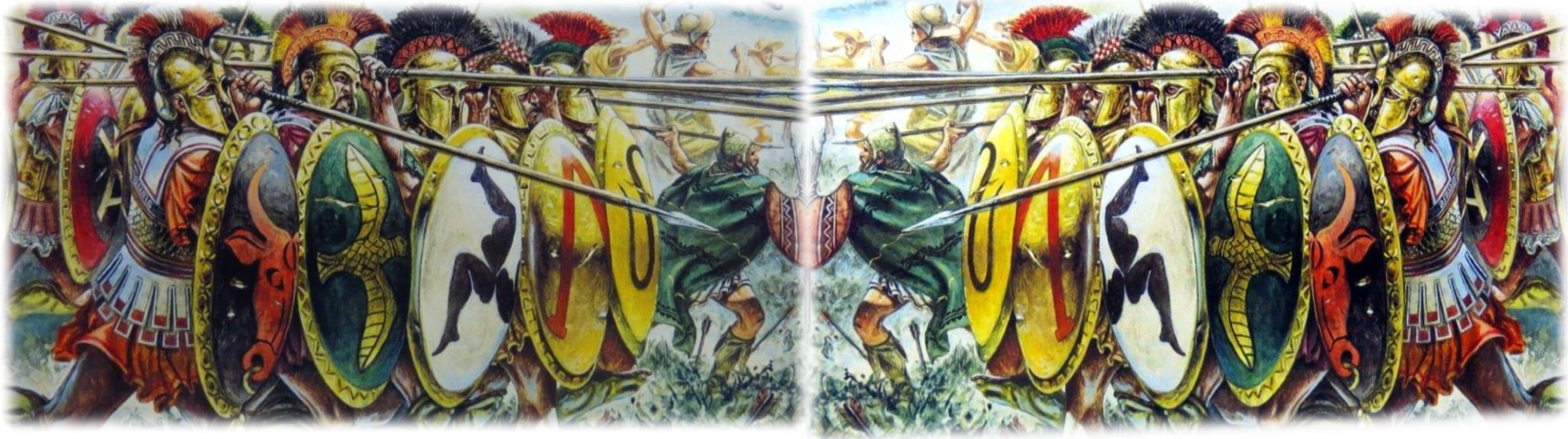
- i na smrtelné posteli

x

- spíše stavěl pomníky vítězství

tropaion (τρόπαιον)

- k zajatcům rozkázal se chovat jako k lidem, opuštěným dětem pomáhal
 - mimo Spartu se ubytoval v chrámech
 - vždy měl snad nejhorší lůžka
 - chodil v prostém plášti
 - nesnášel pomluvy

- slavík
- lékař Menekrates (Zeus) ... „*Menekrates Zeus přeje králi Agésilaovi zdraví.*“ x „*Král Agésilaos přeje Menekratovi zdravý rozum.*“
- stížnosti spojenců – hrstka Spartanů --- „*Podívejte se, o kolik vojáků posíláme my více než vy!*“

- **horko i chlad** snášel ze všech nejlépe
- nikdy si nestěžoval a nevymlouval se
- velký **smysl pro čest** a vojenské ctnosti
- **andreia** nepřináší žádný zisk, pokud není provázena spravedlností
- nejkrásnější podle něj bylo **vychovat duši**, aby nad ní neměly moc **peníze, strach, rozkoše**
- žil **způsobem života** těch nejzdatnějších lidí
 - na rozdíl od perského krále, který před nepohodlím utíkal a žil jako ti nejslabší
- vždy porazil mnohem větší vojska
- jako král (asi 41 let) **neporažen**
 - Mantinea
- bojoval vždy v první řadě (**ἀριστεῖᾶ πρόμαχος**)

- bohobojnost
 - bezb. je klamat přátele a důvěřující
- nezištnost a neúplatnost
- zdrženlivost a cudnost
 - Megabatés, spaní v chrámu...
- střídmost v jídle a pití
 - *syssitie* – královská porce
- otužilost a odolnost vůči horku i chladu
 - lůžko, velitel má nad ostatní vynikat odolností, ne změkčilostí
- statečnost
 - *andreia, aristeia*
- vlastenectví a láska ke všem spoluobčanům i Řekům vůbec
 - nešetřil námahy, peněz, nevyhýbal se nebezpečí;
 - i jako nejmocnější muž poslouchal zákony a šel tak nejlépe příkladem
 - vyznamenával i pomáhal svým odpůrcům
 - považoval za neštěstí porazit v bitvě jiné Řeky
 - když se doslechl, že v bitvě u Korintu padlo 10 000 nepřátel a jen 8 Spartánů, neprojevil nijak radost a řekl: „*Běda ti, Řecko! Kdyby zůstali naživu ti, kteří teď padli, snadno by v boji porazili všechny barbary.*“
- nikdy se nevychloubal
 - pohrdl i nabízeným přátelstvím od perského krále

podle Xenofóna byl **dokonalý muž** ten, kdo **je první**:

- vytrvalostí, když bylo nutné zdolat nějakou námahu,
 - silou při závodu v mužnosti,
 - rozvahou v dobrých radách.

Kyniska ze Sparty

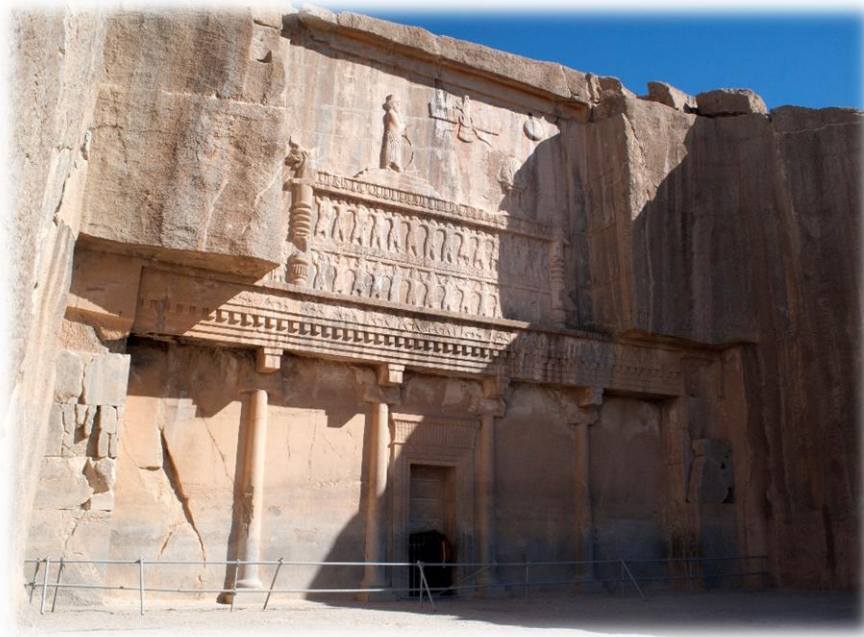
- chov koní a soutěžení v Olympii nebyl její nápad
 - plán Agésilaa II.
 - **PROČ?**

- snaha o obnovu *ἀνδρείᾱ* a *ἀριστεύα*
- snaha o degradaci individuální slávy z Olympie ve prospěch kolektivní slávy získané na bojišti
- snaha zabránit nárůstu krize ve vojenství

Vojenské tažení do Asie

- 1. rok vlády – zprávy o dění v Persii (Artaxerxes II. Mnémon)
- Lýsandros – Agésilaos – sněm
 - 30 Spartánů, 2000 mužů s novým občanstvím, 6000 spojenců

1. rok války

- sen

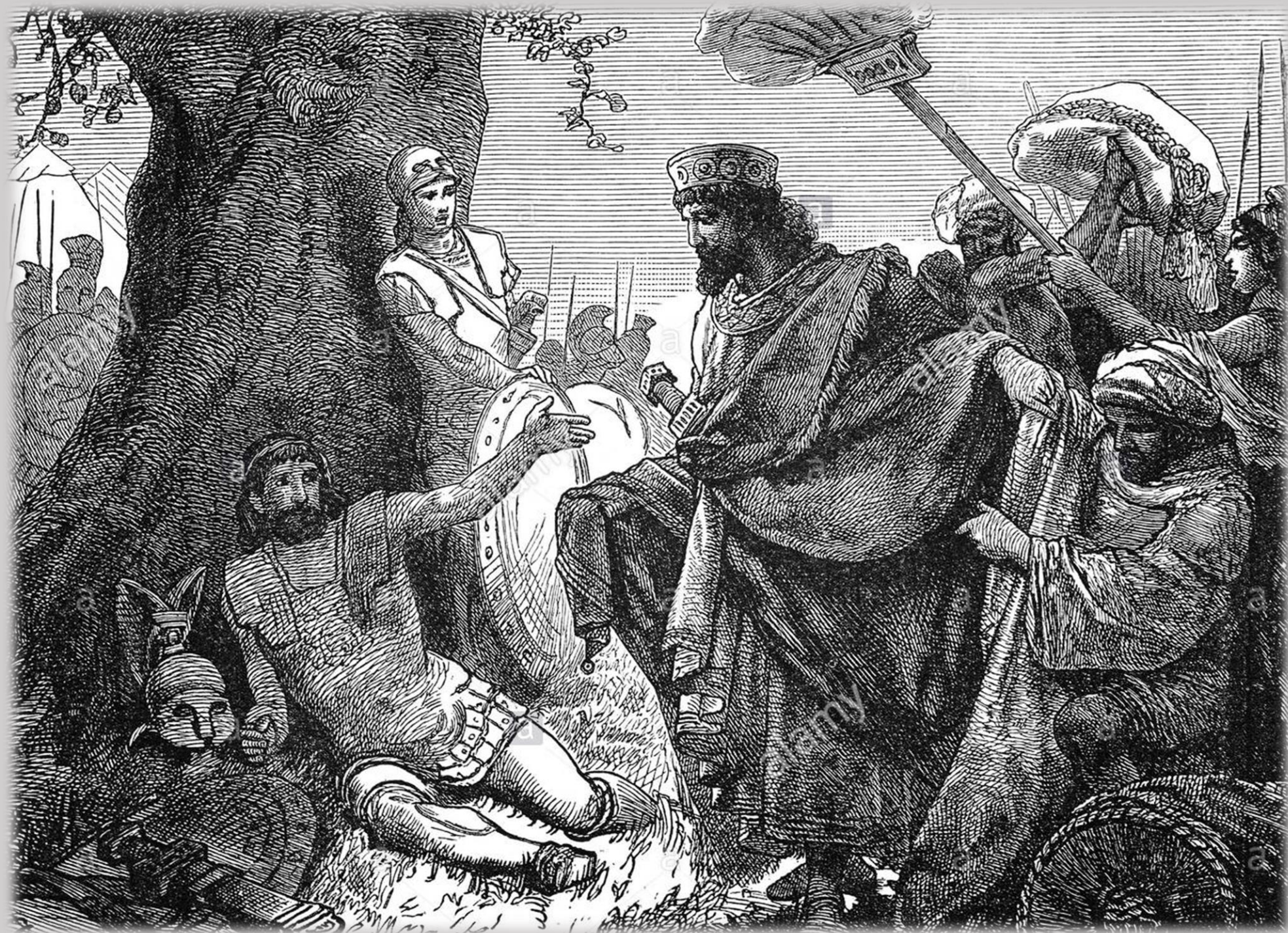
„Králi Spartánů, jistě ti je známo, že kromě Agamemnona – a to už je dávno – a kromě tebe nebyl nikdo jmenován vrchním velitelem celého Řecka. Protože tedy velíš stejným národům, válčíš se stejným nepřítelem a vypravuješ se do války ze stejným míst jako on, sluší se, abys i ty přinesl Athéně stejnou oběť, jakou přinesl před cestou on.“

- neshody s Lýsandrem

- v Asii **mírová smlouva s Tísafernem**
 - křivá přísaha T., Agésilaova lest k naklonění lidí i bohů na jeho stranu – možné T. věřit?
 - vojenská čest – *timé*
- Agésilaos poté předstíral **útok do Kárie**
- Tísafernes se zde opevnil a čekal, ale AG. vedl **útok do Frygie**
- **nedostatek jezdců** – bohatí (jezdec s koněm)
- **vysvlečení zajatců**
 - bílá neopálená změkčilá těla působila choulostivě vedle opálených svalnatých těl Řeků
- přezimoval v **Efesu**
 - zřídil zbrojářské dílny
 - vyhlásil **soutěže** pro ty nejhorlivější a ve cvičení a tělesné přípravě nejlepší
 - vítězům rozdával velké dary
 - vojsko dobře vycvičené a připravené

- po skončení zimy AG. **rozhlašoval, že potáhne do Lydie**
 - Tissafernes si myslel, že je to lest a potáhne do Kárie
 - zde se navíc moc nedala uplatnit jízda
- AG. ale vytáhl tam, kam rozhlašoval
- **Tísafernes** se snažil hnát co nejrychleji zpět a **rozdělil pěchotu a jízdu**
 - AG. toho využil – jízdu spojit s lehkou pěchotou a rozkázal jim co nejrychleji zaútočit, sám vedl těžkou pěchotu za nimi
 - AG. zvítězil
- perský král rozkázal **Tísaferna popravít** a požádal o mír s velkým peněžitým darem
- AG. zatím vojsko přesunul do Kárie
- během přesunu dostal skytalu, že má **velet i loďstvu**
- poté odtáhl do území Farnabata a spojil se s **Kotynem**, králem Paflagonie
- od Farnabata odpadl a s AG. se poté spojil i Spithridates
- **setkání AG. a Farnabata** (FARN. syn – pohostinné přátelství ... OH)
- následně AG. podstoupil hlouběji do říše (Súsy, Ekbatany)
 - ale tehdy jej dostihl Spartán Epikydidás – **nařízení stáhnout se zpět (uplacené poleis)**

AG. x AV x Caesar

- 1 z důvodů, proč AV mohl usednout na perský trůn
 - ukázka *Plut., Ages. (90)*
- AG. okamžitý návrat (Persie ležela na kolenou)
 - Hannibal
- AG. řekl, že jej král vyhání z Persie 10 000 lučištníky →
 - Théby, Athény (= Korintská válka)
- opět bude bratr zabíjet bratra a Řecko bude trpět
 - peníze vždy přemůžou čest a dobré úmysly
- AG. tak dal tak jasně najevo, že by svou vlast nevyměnil za zbytek světa a ani staré přátele za ty nové
- Cornelius Nepos: kéž by byli takoví i naši vojevůdci
 - Caesar, Antonius, Octavianus

Návrat

- na přechod Helléspontu a dalších oblastí zpět mu stačilo jen 30 dní
 - vs. Xerxes
- barbary nežádal o průchod, ale poslal k nim posly, zda mají danou oblastí projít jako zemí přátelskou či nepřátelskou
 - Tróchalové
 - makedonský král vzkázal, že si to rozváží
 - AG. odpověděl: „*Ať si to zatím rozvažuje, my táhneme dál*“
 - Thésalie + Farsalové (v čele 500 jezdců)
- zde jej dostihl efor Difridas s rozkazem, aby vpadl do Boiótie

Bitva u Koróneie

- zde připojil k vojsku další muže
- velmi krutá bitva (Xenofón)
- AG. vojsko, Fókové, Orchomentští X Théby a Argos, Korinth, Athény, Euboia, Lokrové a Ainiaňané
- AG. vítězil **na P křídle**, ale dověděl se o situaci na druhé straně – mohl jednoduše zvítězit útokem **ze zálohy**
 - Plut.: jeho **ctížádost, odvaha a vojenská čest** způsobily, že zaútočil čelo proti čelu
- nejprudší bitva – kolem AG. a 50 Spartánů
 - AG. na řadě míst zraněn kopím i mečem
 - rozdělení falangy a vpuštění Thébanů do mezer
 - vydání mrtvých – vítězství
 - Héřin chrám
- pýthijské hry

Návrat do Sparty a boiótské tažení

- ještě více milován
 - nezměnil se a nic nekritizoval
- vedl tažení do Boiótie (měl přes 60 let)
 - otok na noze --- Kleombrotos

řada pohrom a pád spartského postavení

- porážka v námořní **bitvě u Tegyru** od Thébanů
- **mírový sjezd do Sparty** (celé Řecko)
 - Epameinóndas žádal mír založený na zásadách rovnosti a spravedlnosti, mír, který jediný mohl být úspěšný
 - neshody AG. x EP. ---- AG. vyškrtl Théby z mírové smlouvy a vyhlásil jim válku

Bitva u Leukter, 371 BC

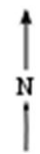
- spolukrál **Kleombrotos** byl ve Fókidě
 - rozkaz k útoku na Théby
- padlo 400 Sparťanů i Kleombrotos
- největší *aristeia* – **Kleónymos**

THE BATTLE OF LEUKTRA

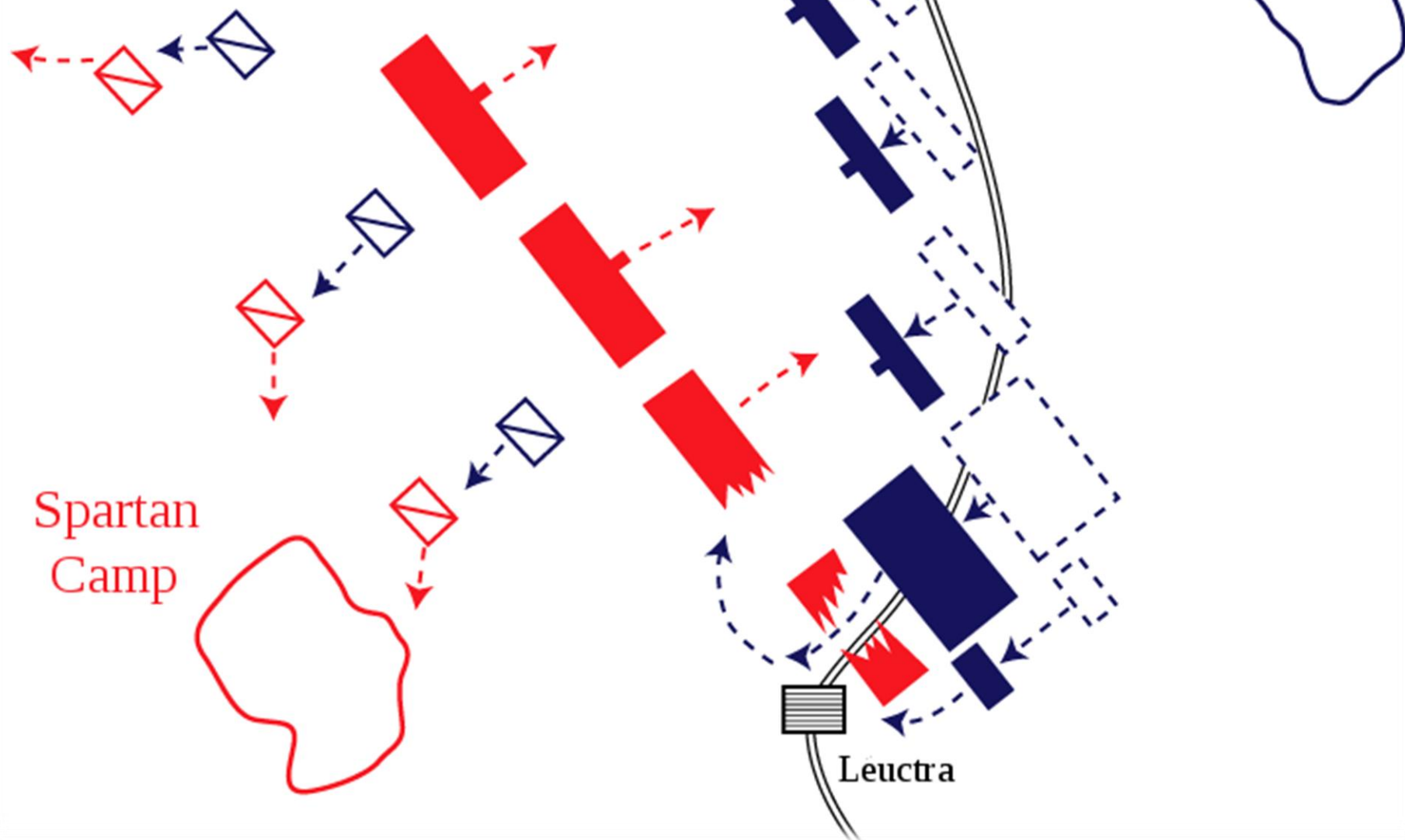
Decisive Action

371 B.C.

SCALE OF MILES

0 1/4 1/2 3/4 1

První útok na Spartu

- v době Leukter – gymnopaidie
 - poslové přinesli info o bitvě
 - ukázka Plut., Ages. (102)
 - díky AG. nevyužita *atimie*
- EP. následně vpadl se 70 000 muži do Lakedaimonu
 - 40 000 těžkooděnců, zbytek chtěl jen loupit
 - Sp. mohla postavit na odpor jen několik 100 mužů + propuštěnce, heilóty a některé spojence
 - nepřátelé zde poprvé po 600 letech od příchodu Dóru
 - EP. vojsko zde loupilo, aniž by se jim kdo postavil – AG. věděl, že by šlo o jasnou sebevraždu
 - AG. obsadil střed města a nejdůležitější opěrné body (hradby)
- 2 povstání
- docházelo k mnohým dezercím *heilótů* a *perioiků*
- AG. tehdy Spartu zachránil
 - zákazem přemohl vrozené spartské vášně a ctižádost
- osvobození Messénie
- moc Sparty už však nebylo možné obnovit

Druhý útok na Spartu a bitva u Mantineie

- EP. málem napadl Sp. nechráněnu, ale AG. se s vojskem vrátil včas
- **boje ve Spartě**
- nezbývalo nic jiné než bojovat se zoufalou statečností – *andreia*
- AG. (hodně nad 60 let), bojoval s neuvěřitelnou udatností

- za několik dní proběhla **bitva u Mantineie**, 362 BC

- padl Epameinóndas

- Spartán **Antikratés**

- s potomky ve Sp. poté nazývání **Machairióny**
 - podle meče *machaira*, kterým zabil EP.
- tento zde získal **aristeia** a mnoho jiných poct a vyznamenání (daně)

AG. snaha o obnovu říše a smrt

- boj jako **žoldáci** (AG. měl přes 80 let)
 - se 30 Spartány najmutí do služeb egyptského vládce jménem **Tachós** odpadlého od Persie
- když dorazil byl uvítán mnoha dary, ale vzal si jen mouku, telata a husy, naopak pochoutky, pečivo a vonné masti odmítl, po naléhání je přijal, ale rozdal heilótům ---- spartská životospráva
- **přešel k Nektanebisovi**
- později sebral Egyptán **Mendesan** 100 000 mužů a vystoupil proti Nektanebisovi
 - opevnění
 - **příkop** kolem
 - AG. lest před dokončením příkopu
- poté AG. **pospíchal domů**,
 - vezl 230 talentů stříbra na plat žoldnéřům a válku
 - **v Meneláově přístavu** mezi Kyrénou a Egyptem ale zemřel
 - v 84 letech po 41 letech kralování
 - byl pokryt voskem (med nebyl na dosah) a dopraven do Sparty